

якій організувалися державні та колективні господарства. Земельний фонд селянських господарств в УСРР, що до війни становив 15 млн. 700 тис. га, збільшився до 23 млн. 500 тис. га. В результаті подальшого поділу землі й забезпечення землею безземельних число селянських господарств зросло з 3 млн. до 5 млн. 200 тис. Великих змін зазнав розмір господарств. Перестали існувати поміщицькі господарства, частину землі відібрано у багатих господарів (куркулів). Ці землі було передано до безземельних господарств.

Отже, на підставі викладеного вище підсумуємо. Законодавче забезпечення порядку користування землею мало забезпечити політичну підтримку радянської вла-

ди найширшим колом селян та створити належні умови для відновлення аграрного сектору економіки Радянської України. У результаті аналізу законодавства, рішень державних та партійних органів періоду НЕП вважаємо за можливе стверджувати про сприяння встановленого правового режиму землекористування більшості українських селян.

Перспективним напрямом дослідження земельних правовідносин в Україні періоду НЕП, зокрема, є детальний всебічний комплексний аналіз правової політики держави щодо плюралізації форм власності на землю. При цьому доцільною є розробка пропозицій щодо можливого застосування означеного досвіду в сучасних умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сборник выступлений, документов и материалов цикла «КПСС в стенограммах, документах и материалах». – М. : Партиздат, 1933. – 954 с.
2. Про затвердження Земельного кодексу УСРР : Постанова ВУЦВК від 16 жовтня 1922 року // ЗУ УСРР. – 1922. – № 45. – Ст. 664.
3. Комуністична партія України у резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій, пленумів ЦК. – К., 1957. – Том 1. – С. 154–157.
4. Матеріали о состоянии сельского хозяйства и работы на селе. – Х., 1929. – 62 с.
5. Україна : статистичний щорічник / ЦСУ УСРР. – Харків : Центральне статистичне управління УСРР, 1926–1929, 1926. – 405 с.

УДК 340

ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА ЯК СПОСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА

STANDARDS OF LAW APPLICATION AS A METHOD OF ORGANIZATION OF STANDARDS OF LAW REALIZATION

Легка О.В.,
к.ю.н., доцент

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Стаття присвячена дослідженню природи застосування норм права. Автор аналізує різні підходи, що склалися до розуміння цього поняття. Автором акцентується увага на тому, що слід чітко відмежувати застосування норм права як форму владного індивідуально-правового регулювання від виконання, дотримання і використання як форм саморегуляції власної поведінки учасниками реалізації правових норм. Робиться висновок, що існуючі на сьогодні підходи до розуміння понять «реалізація норм права», «форми реалізації норм права», «застосування норм права» потребують певного уточнення і коригування. Правозастосування слід розглядати як спосіб організації реалізації норм права.

Ключові слова: виконання, використання, застосування норм права, реалізація норм права, форма реалізації норм права.

Статья посвящена исследованию природы применения норм права. Автор анализирует различные подходы, которые сложились к пониманию этого понятия. Автором акцентируется внимание на том, что следует четко отграничить применение норм права как форму властного индивидуально-правового регулирования от исполнения, соблюдения и использования как форм саморегуляции поведения участниками реализации правовых норм. Делается вывод, что существующие на сегодня подходы к пониманию понятий «реализация норм права», «формы реализации норм права», «применение норм права» требуют определенного уточнения и корректировки. Правоприменение следует рассматривать как способ организации реализации норм права.

Ключевые слова: исполнение, использование, применение норм права, реализация норм права, форма реализации норм права.

The article is dedicated to the study of nature of standards of law application. The author analyzes different approaches that have been formed concerning conception of this idea. The author notes that some authors under the application of standards of law understand imperative organizational activities of the expert bodies and persons, the other ones – as a way of organization of legal standards application; the third – a form of realization of law, resulting in passing managerial decisions; the fourth – imperative organization of the social order itself, relations of subjects participating in social life. But the most traditional is special and juridical approach, where activities concerning application of law are regarded as imperative, organizational activities of expert public bodies concerning individual and concrete directives.

The author focuses her attention to the problem of classification of forms of realization of standards of law, particularly on the provision on logical approach while separation of types (groups) of phenomena, subjects. One and the same phenomenon cannot belong to several groups according to one and the same criterion at the same time. It is the rule that is in breach while separation of forms of realization of standards of law.

It is important to differentiate clearly the application of standards of law as a form of imperative individual and legal regulation from the exercise, abidance and the use as forms of self regulation by the participants of realization of legal standards of personal behavior.

Subjects who are the ultimate participants of regulated by the disposition of this or that standard of law of social relations use the rights, abide and follow the duties. Active role of the participants themselves is manifested in this.

The application of law is imperative, legally important activities, during which an individual and legal regulation is done and the rights and the duties of the concerned relations are instantiated.

It is concluded that existing today approaches concerning the understanding of the following ideas «realization of standards of law», «forms of realization of standards of law», «application of standards of law» require certain refinement and adjustment. In particular, there should be taken into account classification criteria while separation of different forms of realization of standards of law. Hereby the application of law should be viewed as a method of organization of realization of standards of law.

Key words: exercise, use, application of the standards of law, realization of standards of law, form of realization of standards of law.

У сучасному суспільстві основним регулятором відносин між людьми залишається право. Незважаючи на послаблення його інструментальної цінності у перехідні періоди розвитку соціуму, саме праву відводиться основна роль у забезпеченні правопорядку та супроводження реформаційних процесів. «Транзитивний період у розвитку суспільства – це завжди складний, суперечливий, нерідко кризовий стан держави і права, пов'язаний з критичним переосмисленням практики їхнього функціонування у минулому», – зазначає Л. Г. Матвєєва [1, с. 5].

Таким чином, питання реалізації норм права є вкрай важливим на будь-якому етапі розвитку суспільства. Водночас, слід зауважити, що у окремих випадках особа не може самостійно реалізувати свої можливості, тому вона звертається до спеціально уповноважених інституцій, завданням яких і є забезпечення реалізації прав людини, особливо коли мова йде про органи публічної влади. У зв'язку з цим не можемо не згадати ст. 3 Конституції України, у якій закріплено, що саме права і свободи людини, а також їх гарантії «визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави». Від втілення у суспільні відносини цього конституційного припису залежить ефективність національного права, реалізація мети правового регулювання, що зумовлює необхідність перманентного дослідження питання застосування та реалізації норм права. А це визначає актуальність теми, винесеної у назву цієї статті.

Не зважаючи на незмінну актуальність теми правозастосування, слід відмітити, що у вітчизняній юридичній науці вона не набула комплексного висвітлення. І до сьогодні найбільш відомими у цій сфері є праці радянських науковців В. І. Гоймана «Дія права (методологічний аналіз)» (1992 р.), Ю. І. Гревцова «Правові відносини та здійснення права» (1987 р.) і Ю. С. Решетова «Реалізація норм радянського права» (1989 р.). Звісно, що указані роботи не позбавлені впливу радянської ідеології і ґрунтуються на нормативістському (позитивістському) підході до розуміння права.

Вітчизняні науковці переважно акцентують увагу на правозастосуванні окремих органів, наприклад, у 2005 році була захищена дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Правозастосовна діяльність міліції». При цьому загальнотеоретичний аспект застосування норм права залишається малодослідженим.

Хоча, слід вказати, що значний внесок у висвітлення окремих аспектів правозастосування внесли такі науковці, як: Д. О. Бочаров, С. Д. Гусарев, М. І. Козюбра, Б. В. Малишев, О. В. Москалюк, Н. М. Оніщенко, П. М. Рабінович та ін.

Однак, і до сьогодні одним із дискусійних залишається положення про правову природу правозастосування, зокрема його співвідношення із реалізацією норм права.

Метою статті є висвітлення застосування норм права як способу організації реалізації норм права.

Розбудова України як правової держави передбачає зміну співвідношення регулювання публічно-правового та приватноправового. Значна частина суспільних відносин, яка регулюється у авторитарній / тоталітарній державі має бути врегульована іншими методами і способами у правовій державі, деяка частина взагалі не повинна регулюватися. Але у транзитивний період суспільного розвитку, як було вказано вище, доволі часто виникає проблема забезпечення реалізації норм права. За таких умов особливої уваги потребує питання ефективності діяльності органів державної влади щодо застосування приписів нормативно-правових актів для утвердження прав і свобод людини і громадянина.

При цьому акцентуємо увагу на тому, що багато у чому виконання указанного завдання залежить від наукового забезпечення цієї тематики, яке передбачає і однозначність

розуміння співвідношення понять «застосування норм права» і «реалізація норм права».

У юридичній літературі категорія «застосування права» визначається по-різному. Одні автори під застосуванням права розуміють владну організуючу діяльність компетентних органів і осіб щодо забезпечення реалізації юридичних норм [2, с. 199]; інші – спосіб організації здійснення правових норм, «перетворення в життя» їхніх вимог [3, с. 454]; треті – форму реалізації права, результатом якої є прийняття управлінських рішень [4, с. 18-19]; четверті – владну організацію самого суспільного порядку, відносин суб'єктів, що беруть участь у соціальному житті [5, с. 428-448]. Але найбільш традиційним залишається спеціально-юридичний підхід, у якому правозастосовна діяльність розглядається як владна, організуюча діяльність компетентних державних органів щодо прийняття індивідуально-конкретних розпоряджень.

У зв'язку з наведеним вище, необхідно акцентувати увагу на класифікаційній проблематиці, яка фактично не висвітлюється у юридичній літературі. Адже, «прописною істиною» є положення про логічний і несуперечливий підхід при виокремленні видів (груп) явищ, предметів за відповідним класифікаційним критерієм. Зрозуміло, що одне й те саме явище не може належати одночасно до декількох груп за одним і тим самим критерієм. Між тим, саме це правило, незважаючи на його очевидність, порушується більшістю теоретиків права. Якщо проаналізувати існуючі підходи до розуміння категорій «реалізація права» і «правозастосування», а також «форми реалізації норм права», то можна встановити наступне.

У навчальному посібнику «Теорія держави і права» за редакцією С. Л. Лисенкова і В. В. Копейчикова вказується, що реалізація норм права – це різноманітний процес практичного здійснення правових вимог у діяльності тих чи інших суб'єктів [6, с. 210]; застосування норм права – це спрямована на реалізацію норм права і здійснювана у спеціально встановлених формах державно-владна, творчо-організуюча діяльність державних органів і уповноважених державою інших суб'єктів з метою вирішення конкретної справи шляхом видання індивідуальних правових приписів (правозастосовних актів); при цьому застосування норм права розуміється як особлива форма їх реалізації [6, с. 212-213]. При цьому, на думку авторів «розрізняють такі форми реалізації норм права: додержання, виконання, використання та застосування норм права» [6, с. 210].

Подібного підходу дотримуються й відомий фахівець у галузі права, доктор юридичних наук, професор О. Б. Венгеров. Він, зокрема, вказує, що «виділяють чотири такі форми діяльності з реалізації права: дотримання, виконання, використання, застосування права. У чіткому визначенні цих форм полягає велике наукове «завоювання» теорії права...» [5, с. 428].

М. І. Абдулаєв і С. О. Комаров у підручнику для студентів та викладачів вищих навчальних закладів «Проблеми теорії государства и права. Проблемы методологии. Общество и государство. Общество и право» також вказують, що застосування норм права є особливою формою реалізації норм права [7, с. 390]. Однак, самі ж собі суперечать, вказуючи, що «правозастосовна діяльність – це складний процес, що виступає як спосіб і засіб організації реалізації права...» [7, с. 390]. Цілком логічно, що коли правозастосування – це організація реалізації норм права, то воно не може виступати формою реалізації.

Характеризуючи застосування права, звичайно виділяють наступні його ознаки:

1. Застосування права за своїм змістом є діяльністю щодо винесення індивідуально-конкретних юридичних приписів, звернених до персонально визначених осіб.
2. Правозастосовна діяльність здійснюється компетентними державними органами (посадовими особами) і уповноваженими державою органами громадськості.

3. Правозастосовна діяльність носить державно-владний характер.

4. Застосування права – це організуюча діяльність.

5. Правозастосовна діяльність здійснюється у спеціально встановлених законом формах [8, с. 315-318].

Висловлюється також думка, що застосування права – це складна форма реалізації, оскільки її здійснення виявляється у поєднанні з іншими формами реалізації і у взаємозв'язку однієї з іншою. Такі висновки, на нашу думку, не є безперечними.

Слід чітко відмежувати застосування норм права як форму владного індивідуально-правового регулювання від виконання, дотримання і використання як форм само-регуляції учасниками реалізації правових норм власної поведінки.

Використовують права, виконують і дотримуються обов'язку суб'єкти, що є безпосередніми учасниками урегульованого диспозицією тієї або іншої норми права суспільних відносин. У цьому виявляється активна роль самих учасників таких відносин.

Правозастосування ж – це владна, юридично значима діяльність, у процесі якої здійснюється індивідуально-правове регулювання і конкретизуються права і обов'язки суб'єктів розглянутих відносин.

Найбільш правильною, на нашу думку, є точка зору В. В. Лазарева, що визначає застосування права як владну, організуючу діяльність компетентних органів і осіб, що має своєю метою забезпечити адресатам правових норм реалізацію належних їм прав і обов'язків, а також гарантувати контроль за даним процесом [2, с. 199].

Однак, і такий висновок, на нашу думку, потребує уточнення.

Норми права застосовуються й у випадку, коли мова йде про правомірні дії суб'єктів права щодо реалізації їхніх прав і обов'язків, і у випадку здійснення правопорушення. Причому, останнє також припускає застосування охоронних норм права як форми забезпечення їхньої реалізації.

Тому правильніше буде розглядати застосування норм права як спосіб забезпечення їхньої реалізації у всіх випадках і видах правозастосовної діяльності.

Все означене вище вимагає перегляду існуючого підходу до співвідношення таких категорій як «застосування норм права» і «реалізація норм права». При цьому правозастосування не може розглядатися як форма реалізації норм права (у одній класифікаційній групі поряд з дотриманням, виконанням і використанням). Адже, і правозастосування, так само як і правореалізація, здійснюється у формі дотримання, виконання й використання. Зауважимо, що і реалізація норм права, і застосування норм права мають одну й ту ж мету – забезпечення порядку, стабільності у суспільстві, забезпечення загального компромісу.

Тому, враховуючи зазначене вище і наступні положення, можна дійти висновків, що:

а) реалізація норм права (дотримання, виконання й використання) поділяється на такі види (за суб'єктами): реалізація норм права приватними особами і реалізація норм права особами (органами), що наділені державно-владними повноваженнями;

б) втілюючи норми права у своїй діяльності, особи (органи), що наділені державно-владними повноваженнями повинні діяти у межах норм права, виражати волю громадянського суспільства (причому слід мати на увазі, що не органи держави, а громадянське суспільство є суб'єктом правотворчості);

в) функціональним призначенням таких органів є допомога у реалізації прав громадян, а не реалізація своїх прав;

г) реалізацію норм права, яка здійснюється особами (органами), що наділені державно-владними повноваженнями, умовно можна назвати правозастосуванням. Однак, за критерій класифікації доцільно взяти складність дій правореалізуючих суб'єктів. При цьому можна виокремити такі форми: безпосередню (просту), що здійснюється без участі держави: дотримання, виконання, використання; опосередковану (складну), що здійснюється за участю держави: застосування.

Хоча, знову ж таки, застосування норм права спрямоване на реалізацію прав і свобод людини і громадянина, тому це передусім спосіб організації реалізації приписів норм права іншими суб'єктами, а не самим суб'єктом правозастосування.

Таким чином, правозастосування є особливим способом забезпечення реалізації норм права, який характеризується низкою ознак:

а) застосуванню норм права притаманний державно-владний характер. Застосування є одним із видів державної діяльності і здійснюється від імені держави чи уповноважених нею суб'єктів. Включення певних суб'єктів у процес застосування норм права відбувається лише на підставі закону і лише із санкції держави;

б) застосування характеризується активним, творчим характером, про що свідчить багатостадійність цього процесу. Компетентні органи повинні творчо підходити до прийняття рішення при застосуванні норм права: необхідно знайти у кожному рішенні правильний варіант поведінки чи вибрати ефективну та справедливую міру впливу;

в) правозастосування здійснюється у певних процесуальних формах, тобто в рамках компетенції органу або посадової особи, згідно з чітко визначеною нормами права процедурою, порушення якої тягне за собою недійсність всього правозастосовного процесу;

г) правозастосовний процес має індивідуалізований, персоніфікований характер, тому що являє собою вирішення конкретної справи, певної правової ситуації на основі норми права;

д) застосування норм права має комплексний характер, бо охоплює різні форми реалізації. Посадова особа, яка ухвалює рішення у тій чи іншій справі, не тільки застосовує норми права, але одночасно зобов'язана виконувати, дотримуватися, а іноді і використовувати норми матеріального і процесуального права, щоб реалізувати вимоги законності і доцільності у правозастосовній діяльності;

е) процес застосування норм права завершується виданням правозастосовного акта, в якому фіксується індивідуально-конкретний правовий припис щодо вирішення конкретної справи. Акт має державно-владний характер і є юридичним фактом.

Таким чином, існуючі на сьогодні підходи до розуміння понять «реалізація норм права», «форми реалізації норм права», «застосування норм права» потребують певного уточнення і коригування. Зокрема, мають бути враховані класифікаційні критерії при виокремленні різних форм реалізації норм права. При цьому правозастосування слід розглядати як спосіб організації реалізації норм права, що здійснюється в процедурно-процесуальному порядку, є владно-організуючою, творчою діяльністю компетентних державних органів, уповноважених державою громадських об'єднань та посадових осіб, яка спрямована на вирішення конкретних справ шляхом видання індивідуальних правових приписів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Матвеева Л. Г. Транзитивність у правовій сфері / Л. Г. Матвеева. – К. : Юрінком Інтер, 2015. – 328 с.
2. Теория государства и права / Под ред. В. В. Лазарева. – М. : Юристъ, 1996. – 472 с.
3. Теория государства и права / Под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
4. Юсупов В. А. Правоприменительная деятельность органов управления / В. А. Юсупов. – М. : Юрид. лит., 1979. – 136 с.

5. Венгеров А. Б. Теория государства и права / А. Б. Венгеров. – М. : Юриспруденция, 2000. – 528 с.
6. Теория держави і права / За ред. С. Л. Лисенкова і В. В. Колейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 320 с.
7. Абдулаев М. И. Проблемы теории государства и права. Проблемы методологии. Общество и государство. Общество и право / М. И. Абдулаев, С. А. Комаров. – СПб. : Питер, 2003. – 576 с.
8. Общая теория права и государства. Академический курс. – М., 1998. – Т. 2. – 604 с.

УДК 340.12(007:316.42)(510+520+5923)

АЗІЙСЬКА МОДЕЛЬ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА ASIAN MODEL OF INFORMATION SOCIETY LEGAL REGULATION

Ромашенко В.А.,
асистент кафедри права Європейського Союзу та порівняльного правознавства
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті розглянуто основні принципи функціонування інформаційного суспільства в країнах Азії на основі чинного законодавства. Особливу увагу акцентовано на підходах правового регулювання з боку держави у розбудові інформаційного суспільства. Визначено, що для країн Сходу актуальним є розвиток інформаційно-комунікаційних технологій задля забезпечення потреб суспільства загалом.

Ключові слова: інформаційне суспільство, правове регулювання, японська модель, китайська модель, сингапурська модель.

В статье рассмотрены основные принципы функционирования информационного общества в странах Азии на основе действующего законодательства. Особое внимание акцентировано на подходах правового регулирования со стороны государства в развитии информационного общества. Определено, что для стран Востока актуальным является развитие информационно-коммуникационных технологий для обеспечения потребностей общества в целом.

Ключевые слова: информационное общество, правовое регулирование, японская модель, китайская модель, сингапурская модель.

The article investigates the basic principles of the information society in Asia based on current legislation. Particular attention is paid to the approaches of legal regulation of the state in the development of the information society. It was determined that the East is the actual development of information and communication technologies to the needs of society as a whole.

The Japanese model of legal regulation of information society is characterized by the principles of gratitude, harmony and justice. The main purpose of the use of ICT in society is access to new knowledge and capabilities. Chinese model of legal regulation of information society focused on the legal regulation of ICT for economic development. The Singapore model of legal regulation of the information society is represented through the introduction of information technologies in all spheres of society. Creation of e-government is a top priority in Singapore, as society becomes closer to the bodies of state and local authorities through e-education, e-health, e-tax system, electronic customs, electronic environmental management system, etc. In general, the study in the theory of the Asian model has its particularity. We study not only the positive aspects of the use of information and communication technologies, but also points to their negative aspects in perspective.

Key words: information society, legal regulation, Japanese model, Chinese model, Singapore model.

Правове регулювання інформаційно-комунікаційних технологій відіграє особливу роль у функціонуванні суспільства як у кожній країні окремо, так і у світі загалом. Дослідження основних напрямків функціонування інформаційного суспільства згідно чинного законодавства дозволяє проаналізувати стан та готовність кожної країни вступити у єдиний інформаційний простір. Загально-теоретичне дослідження представляється актуальним з огляду вивчення основних принципів та філософського бачення розвитку інформаційного суспільства в країнах Азії, основи якого можуть бути покладені в удосконалення питання правового регулювання інформаційного суспільства України.

Питанням становлення інформаційного суспільства та його правового регулювання в країнах Азії в науці цікавляться Й. Масуда, О. Тоффлер. Вагомий внесок в аналіз японського досвіду вивчення інформаційного суспільства зробили О. Картунов, Е. Молодякова, С. Маркар'ян, М. Савінцева, О. Маруховський, Ю. Денисов, І. Лебедева, В. Щербина та ін. Особливої уваги заслуговують не тільки переваги використання інформаційно-комунікаційних технологій в суспільстві, а і їхні недоліки.

Метою статті є дослідження теоретичних засад правового регулювання інформаційного суспільства та його основних напрямків згідно чинного законодавства Японії, Китаю та Сингапуру, а також виокремлення проблемних та перспективних питань у даній сфері.

Азійська модель реалізує ідеологічну доктрину країн Азійсько-Тихоокеанського регіону, побудовану на філо-

софських принципах конфуціанства, діяльності держави з інституціоналізації цих принципів [1, с. 41]. В основі азійської моделі лежить альтернативний соціально-економічний розвиток регіону, конкуренція із Заходом, утвердження власних ціннісних орієнтацій, зв'язок між культурними традиціями (освіта, виробнича дисципліна, відданість корпорації, довіра, сімейна гармонія) і соціальними трансформаціями [2].

Традиційно першою країною, яка представляє азійську модель, називають Японію. В ній інформаційне суспільство побудовано зовсім на інших принципах, відмінних від проамериканської та європейської моделей розвитку. Головною цінністю становлення інформаційного суспільства в Японії є не тільки розвиток інформаційних технологій, вдосконалення системи корпоративного управління та важелів правового регулювання. Японія – майже одна з тих небагатьох інформаційно розвинених країн, що вивчає й досліджує проблему втілення інформаційних технологій у суспільство на фоні їх переваг чи, навпаки, недоліків, що, звичайно, дуже відрізняє її від американської моделі.

На жаль, у вітчизняній науці дослідження японської моделі становлення правового регулювання інформаційного суспільства має переважно фрагментарний характер. Як зазначає І. Мукомела, найбільш значущий внесок у дослідження порушеного питання здійснив український професор, В. Лях, який у 1993 році переклав та опублікував відому роботу Й. Масуди «Комп'ютопія» [3, с. 46]. Так, особливу цінність становлять думки японського дослідника щодо переваг і вад інформаційного суспільства,